

به نام خدا
معاونت آموزش متوسطه وزارت آموزش و پرورش
دفتر آموزش متوسطه نظری
دبیر خانه راهبردی درس تاریخ

محتوای نوشتاری

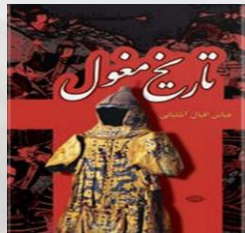
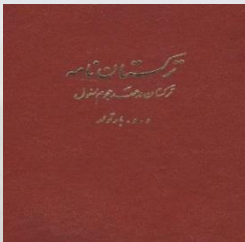
کتاب تاریخ ۲ (از بعثت
پیامبر اسلام تا پایان صفویه)
سال تحصیلی ۱۴۰۰-۱۳۹۹
درس : ۱۱

عنوان : حکومت جامعه و اقتصاد در عصر مغول تیموری

اهداف یاد گیری:

آشنایی دانش آموزان با پدیده ی هجوم و جابجایی جمعیت (حمله مغول) و تاثیرات آن بر جامعه سیاست اقتصاد و فرهنگ ایران و توسعه روابط بین غرب و شرق و مواجهه (رویارویی) فرهنگ ایرانی اسلامی با این پدیده

منابع مطالعاتی:

- ۱- اقبال آشتیانی عباس - تاریخ مغول
- ۲- اشپولر برتولد - تاریخ مغول در ایران -

ترجمه محمود میر آفتاب

- ۳- بارتولد واسیلی ولادیمیریچ - ترکستان نامه - ترجمه کریم کشاورز

- ۴- بیانی شیرین - دین و دولت در ایران عهد مغول

نکات مهم درس

- ۱- تغییرات جمعیتی در آسیای مرکزی و حرکت صحرا نوردان به سوی مناطق شهر و روستایی (جمعیت ساکن) که
<https://t.me/arastarikh> ، <https://t.me/tarikhamsanehahar>
- دلایل اقتصادی و جغرافیایی داشت.

- ۲- نقش چنگیز خان در اتحاد مغولان و سامان دهی و تمرکز هجوم مغولان به چین و غرب از جمله ایران. چنگیز خان توانست طوایف مغول را متحد گرداند

- ۳- ایجاد ساختار های جدید سیاسی در سرزمین های تصرف شده چون ایران تحت عنوان ایلخان توسط مغولان که روش جدیدی برای اداره ی امپراتوری گسترده ی مغول بود .

۴- هولاکو خان نخستین ایلخان خلافت بنی عباس را در بغداد و فرقه اسماعیلیه را نابود کرد و به سوی غرب پیشروی کرد و در مقابل مملوکان در مصر مغلوب شد این پایان فتوحات مغولان بود.

۵- دوره ی حاکمیت ایلخانان و موضوع اسلام و فرهنگ ایرانی و تلاش گسترده ی دیوانسالاران فیلسوفان و شاعران و فقیهان برای آشنایی حکام مغول با فرهنگ اسلامی ایرانی (ایلخانان مغول مسلمان شدند)

۶- وزرای ایرانی در ایجاد وحدت سیاسی و تمرکز قدرت نقش اساسی داشتند .

۷- پایان عصر ایلخانان و آغاز دوران آشفتگی سیاسی و هرج و مرج (حکومت های شیعه مذهب سادات مرعشی آل مظفر) نمونه هایی از این رخ داد هستند .

۸- هجوم تیمور در پی تضعیف خانان مغول و از هم گسیختگی امپراتوری آنان به ایجاد امپراتوری جدیدی منجر شد

۹- ایجاد دولت های محلی و کوچک مانند ترکمانان در غرب ایران و یا مغولان کبیر گورکانیان در هند نتیجه ی فروپاشی دولت تیموری بود .

۱۰- حمله ی مغولان باعث ایجاد تغییرات گسترده در زندگی شهری شد و آن را ضعیف کرد اما در عصر ایلخانان و سپس در دوران تیموریان زندگی شهری دوباره رونق گرفت .

۱۱- گروههای اجتماعی و مهمترین ویژگی های نظام اجتماعی در دوران مغول و تیموری

تغییر بافت جمعیت - کاهش جمعیت - افزایش مهاجرت و نابودی توانایی های اقتصادی و فرهنگی شهر ها تقویت

کتابخانه ای از کتابخانه آذربایجان شرقی - اهر - گروه تاریخ آموزان اهر

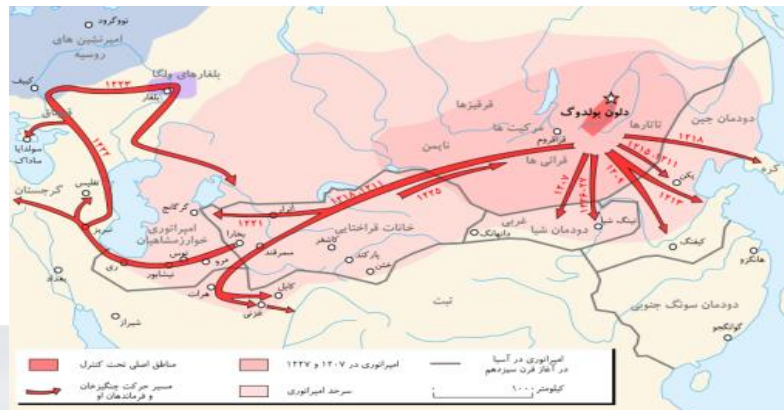
عشایر در میان سه گروه جامعه ی عشیره ای روستایی و شهری <https://t.me/arastarikh>

تقسیم جامعه به دو دسته کلی **فرا دست** (بالا) و **فرو دست** (پایین) دو گروه یعنی اشرافیت نظامی مغول با دیوانسالاران ایرانی همیشه در جنگ بودند .

۱۳- تغییر در نظام حقوقی و قضایی : محاکم سه گانه **شرع** و **مظالم** و **حسبه** پس از حمله مغول مبدل به محاکم بر

پایه ی **یاسای چنگیزی** شد و در دوران تیموریان **تزوکات تیموری** با قدرت یابی ایلخانان مغول و در زمان جانشینان تیمور دو با ره محاکم شرع و مظالم جان گرفتند.

نقشه حمله مغول به آسیا ایران در عصر خوزمشاهیان

۱۳- مهمترین تحولات اقتصادی در عصر مغول و تیموری **تضعیف کشاورزی** و **رونق دامپرووری** و خصوصاً تجارت

توجه: رونق تجارت در دوران مغول محصول وحدت سرزمینی در امپراتوری وسیع مغول و امنیت موجود بود.

۱۴- مالیات مهمترین منبع درآمد خانان مغول (ایلخانان) از کشاورزان، بازرگانان و دامداران بوده است.

چکیده ی این درس

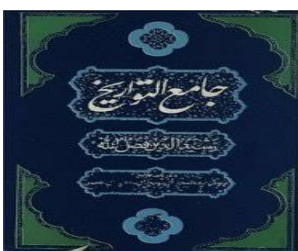
مغولان از مرکز قاره ی آسیا به سوی شرق و غرب توسعه یافته و به چین و ایران حمله نمودند و تا آخرین نقطه غرب آسیا پیش رفتند. آنان خلافت اسلامی را در بغداد که آخرین نفس های خود را می کشید نابود کرده و بساط دولت های مسلمان را جمع کردند. اما فتح یک سرزمین یک چیز اداره کردن آن یک چیز دیگر. آنان برای اداره ی سرزمین های فتح شده چاره ای جز بکار گرفتن دیوان سالاران و پذیرش اسلام و سازش با فرهنگ آن مردمان را نداشتند. دیوانسالاران ایرانی و مسلمان این راه را هموار کردند هرچند بهای سنگینی برای آن پرداختند. عصر ایلخانان دوران تمرکز قدرت سیاسی بود و پس از فروپاشی و هرج و مرج آن تیموریان نیز به همین راه رفتند.

هجوم مغولان و سپس تیموریان اثرات جمعیتی و سیاسی و اقتصادی آشکاری داشت که تا سال ها بعد ماندگار شد.

مشهور ترین آثار تاریخ نگاری

۱- خواجه رشیدالدین فضل الله همدانی جامع التواریخ

۲- عطا ملک جوینی تاریخ جهانگشای جوینی

پرسش های مکمل

- ۱-زمینه ها ودلائل حمله ی مغولان به غرب آسیا (ایران) چه بود ؟
- ۲- مهمترین دستاوردها ونتایج وآثار حمله هولاکوخان مغول (موج دوم حمله ی مغول) چه بود ؟
- ۳- سقوط خلافت عباسی ونابودی فرقه ی اسماعیلیه توسط ایلخانان مغول چه تاثیری بر اوضاع سیاسی ایران داشت ؟
- ۴- اوضاع وشرايط سیاسی ایران پس از پایان عصر ایلخانان تا حمله ی تیموریان چگونه بود ؟
- ۵- مهمترین دلایل وقفه وافول زندگی شهری درایران پس از حمله ی مغول چه بود ؟
- ۶- چگونگی رونق مجدد وتوسعه ی زندگی شهری در ایران پس از حمله مغول چه بود ؟
- ۷- نماد های زندگی شهری در عصر ایلخانان مغول درایران کدامند ؟ دو مورد را ذکر کنید .
- ۸- تاثیرات اجتماعی واقتصادی حمله ی مغول بر ایران چگونه بود؟
- ۹- مهمترین تحولات (رخ داد های) جمعیتی در ایران همزمان با حمله مغول چه بود ؟
- ۱۰- ساختار اجتماعی جامعه ایران در عصر ایلخانان مغول چگونه بود ؟
- ۱۱- نمایندگان هر یک از گروههای اجتماعی جامعه عصر مغول را ذکر کنید هر کدام دو مورد .
- ۱۲- حمله ی مغول باعث چه دگرگونی در نظام حقوقی وقضایی ایران شد ؟
<https://t.me/arastarikh> ----- <https://t.me/tarikhmozanaher> گروه تاریخ آموزان اهر
- ۱۳- مهمترین دلایل زوال وبی رونقی زندگی کشاورزی در عصر مغول چه بود ؟
- ۱۴- عمده ترین فعالیت های اقتصادی در عصر مغول بر چه بخشی تمرکز داشت ؟ دلایل این رونق چه بود ؟

پاسخ پرسش های مکمل

- ۱- عوامل طبیعی و فشار اقتصادی تفرقه در جهان اسلام صفحه ی ۱۱۴
- ۲- سقوط دولت اسماعیلیان و نابودی خلافت عباسی صفحه ی ۱۱۵
- ۳- نابودی مرجعیت سیاسی و مذهبی خلفای بنی عباس راه را برای ایجاد و توسعه ی مرجعیت مذهبی و سیاسی ایرانیان در جهان اسلام هموار نمود (جواب پیشنهادی بخش فکر کنید و پاسخ دهید) انسجام سیاسی صفحه ی ۱۱۶
- ۴- آشوب و هرج و مرج شکل گیری دولت های محلی چون سربداران وال مظفر صفحه ی ۱۱۶
- ۵- ویرانی شهر ها در پی حمله ی مغول و مهاجرت از شهر ها مغولان چادر نشین تمایلی به زندگی شهری نشان نمی دادند. صفحه ی ۱۱۸
- ۶- پس از استقرار حکومت ایلخانی و با تلاش دیوانسالاران و مهار رفتار غیر مدنی مغولان صفحه ی ۱۱۹
- ۷- شهرک هایی چون رشیدیه ربع رشیدی شب غازان و سلطانیه صفحه ی ۱۱۹
- ۸- مهاجرت از شهر ها تخریب گسترده ی زیر ساخت ها ی شهری زوال موقعیت ملاکین بازرگانان و دیوانسالاران نابودی بخش بزرگی از کشاورزی صفحه ی ۱۲۰
- ۹- مهاجرت و تغییر بافت جمعیت با ورود گسترده اقوام مغول و غیر مغول به ایران صفحه ی ۱۲۰
- ۱۰- از نظر معیشت به سه گروه عشیره ای روستایی و شهری تقسیم می شدند و جامعه به دو گروه فرادستان و فرو دستان تقسیم شده بود صفحه ی ۱۲۰
- ۱۱- از فرادستان در ابتدا روسای قبایل اشراف نظامی دیوانسالاران و از فرودستان کشاورزان صفحه ی ۱۲۰
- ۱۲- یاسای چنگیزی و بعد تزوکات تیموری جای گزین محاکم شرع و مظالم و حسب شد . صفحه ی ۱۲۱ و ۱۲۲

فعالیت ۲ صفحه ی ۱۲۱

نمونه هایی از گروه های اجتماعی از منظر خواجه نصرالدین توسی

اهل قلم	ارباب علوم و معارف اطبا (طبیبان) و شعرا فقها وقضات منجمان
اهل شمشیر	مقاتلان ومجاهدان اعوان ملک وحارسان دولت مطوعان وغازیان
اهل معامله	تجار محترفه ارباب صناعات
اهل مزارعه	اهل حرث فلاحت برزگران ودهقانان

پرسش های نمونه تاریخ آموزان

۱- موج اول حمله ی مغول به ایران چه پیامد هایی داشت ؟

جواب : این هجوم با کشتار جمعیت و ویرانی شهر ها اسارت صنعت گران هنرمندان زوال کشاورزی و تعطیلی مراکز علمی و آموزشی همراه بود صفحه ی ۱۱۴

۲- مهمترین رسالتی که دیوان سالاران وعالمان ایرانی در دوره ی نا مسلمانی مغول ها به عهده گرفتند چه بود ؟ توضیح دهید .

جواب : تلاش برای مهار خشونت و رفتار های خود سرانه ی فاتحان مغول و آشنایی آنان با فرهنگ اسلامی و ایرانی
 کتابچه آرشیوی : ادربایجان شرفی - اهر - گروه تاریخ آموزان اهر
<https://t.me/arastarikh> , <https://t.me/tarikhamsasanaher> صفحه ی ۱۱۵

۳- فراز و فرود شهر وشهر نشینی را دردوره ی ایلخانان بررسی وتحلیل کنید

جواب : باهجوم مغولان زندگی شهری دچار زوال وافول گردید تخریب زیر ساختهای شهری ومهجرت گسترده ی مردم از مناطق شهری از نتایج آن بود مغولان بر اساس یاسای چنگیزی از شهر نشینی گریزان بودند اما در سایه ی تلاش دیوان سالاران ایرانی به شهرنشینی روی آوردند ودر دورنا ایلخانان شهر نشینی رونق گرفت تیموریان به رونق شهر نشینی کمک نمودند صفحه ی ۱۱۹

۴- گروه بندی اجتماعی ایران در عصر ایلخانی چه وضعیتی داشت ؟

جواب : براساس نوع معیشت سه گروه عشیره روستایی و شهری و جامعه به دودسته ی فرادستان و فرودستان تقسیم میشدند صفحه ی ۱۲۰

۵- وضعیت تجارت ایران در عصر ایلخانان و عوامل موثر بر آن را شرح دهید .

جواب : کشور گشایی های چنگیز و تیمور موجب شد که سرزمین های وسیعی در قاره ی پهناور آسیا به لحاظ سیاسی یک پارچه و متحد شوند و زمینه ی تجارت بین المللی فراهم آید. صفحه ی ۱۲۲

کلید واژگان

ایلخان : خان تابع به طور مشخص منظور هولاکو خان مغول مورد نظر است

ربع : ایوان و عمارت ربع رشیدی یعنی ایوان و عمارت رشیدی

شعبه غازان : شعبه شام (شهرک) مشخصا مربوط به دوران غازان خان

یاسا : قانون و مقررات چنگیز که بر گرفته از آداب و رسوم مغولان گفته های چنگیز و روش او در اداره ی جامعه بود

یرغو : دادگاهی بر پایه ی یاسای چنگیزی

تزوکات : گفته های تیمور فرامین تیمور

کانالهای ارتباطی : آذربایجان شرقی - اهر - گروه تاریخ آموزان اهر
<https://t.me/arastarikh> - <https://t.me/tarikhamsanahar>